

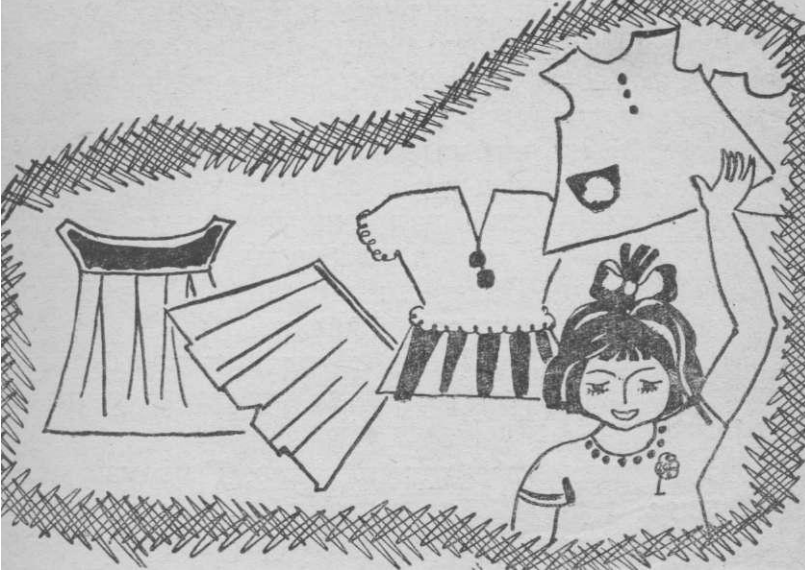
ƏLİ VƏLİYEV

BİR CÜT ULDUZ

(HEKAYƏLƏR)

GƏNCLİK
BAKI-1967

ARZUNUN PALTARLARI

(M ə k t u b)

Xurmayı saçlı, alagözlü balam. Çatma qaşlarına nisbətən burnun o qədər qəşəng deyil. Ürəyimdən keçirdi ki, fındıqburun nəvəmin alını geniş, dişləri xırda olsun. Ancaq alının bir az dik, dişlərin həm seyrək, həm də iridir. Əllərin gözəl, barmaqların uzun, dırnaqların sədəfə oxşayır. Dodaqların süd qaymağından şirin və nazikdir.

Bunların hamısından üstün cəhətin odur ki, aydın danışırısan. Yaşına görə ağıllı hərəkət eləyirsən. Anan səni çağıranda «bəli» deyirsən. Nənən sənə alma verəndə «çox sağ ol» cavabı alır. Əllərini çirkli şeyə vurmur, üst-başını təmiz saxlayırısan.

Mənim arzulu Arzum! Dörd yaşında bu cür şirin olan körpə, böyüdükcə daha dadlanmalı, evimizin ləzzəti olmalıdır.

Təzə paltardan xoşun gəlir. Qırmızı don görəndə gülümsəyir, üzümə baxırısan. Ətəyi lentli, yaxası bəzəkli paltara baxanda köks ötürürsən. Ancaq «Baba mənə təzə paltar al» sözünü dilinə gətirmirsən...

Hər dəfə sənə təzə paltar alanda elə bilirəm şairəm, yeni şerim çap olunub. Elə ki, sən təzə paltar geyinib nazlana-nazlana bədən-nüma

güzgünün qabağında dayanırsan, boyuna tamaşa eləməkdən həzz alıram. Bic-bic gülüb paltarın ora-burasını dartışdıranda az qalırım durub səni bağıma basam.

Körpə quzum! Nə qədər xoşbəxtsən. Mənim təkin baban olduğundan bəxtəvərsən. Mənim bacılarım sən yaşda olanda ildə bir dəfə təzə paltar geymədilər. Babaları vaxtsız vəfat elədiyindən onları qucağına alıb saçlarını sığallayan, öpüb oxşayan olmadı.

Sən bəxtiyarsan, Arzu! Baban da var, nənən də. Xalan da var, dayın da, qardaşın da var, anan da.

Anan sənə paltar tikəndə, xalan sənin üçün dəyişək tədarük eləyəndə, dayın səndən ötrü çəkmə alanda, nənən sənə yorğan salanda təkcə sən sevinmirsən, baban o qədər razı qalır ki...

Boş vaxtımın çoxusunu mağazalarda keçirib sənə sovqat almaq istəyirəm. Özün boyda gəlin (kukla) görəndə alıram. Qəşəng ayaqqabı gözümə dəyəndə qiymətini soruşub pulunu sayıram. İpək baş yaylığına rast gələndə sevinə-sevinə alıb, paltomun qoltuq cibinə qoyuram. Rəngli, naxışlı, tikməli paltarların sənin boyuna uyğun gələnlərini kağıza bükdürüb əlimə alanda sevincim sinəmə sığmır, mənim Arzum!

Gündə azı üç dəfə paltarını dəyişib gəlinini qucağına alanda babanı cavanlaşdırırsan. Sən babanın nəvəsi, həm bacısı, həm də anasısan. Anaya həsrət, bacıya tamarzı baban səninlə dayın qızı Afaqa baxanda bilirsən taleyindən nə qədər razılıq eləyir.

Mənim nazlı Arzum! Anam deyirdi ki, dövlətdə dəvə, külfətdə nəvə şirin olar. Mən anamın sözünə gülürdüm. Çünki o vaxt anamın nəvəsi vardı, mən isə hələ ata olmamışdım. Anamın tək oğlu olduğum halda ləzzətli tikəni daldalayıb nəvələrinə verərdi.

Mənim qəmzəli körpəm! Sən bu dünyaya gələni babanın işi həmişə avand olub. Halal zəhməti, faydalı əməyi, xeyirxah məsləhəti ilə hörmət yiyəsidir. Fərasətli nəvələrinin yaxşı sədalarını eşitdikcə, ömrünün mənalı keçən illəri ilə fəxr eləyir.

Mənim nazlı qızım! Böyük bacım deyərdi ki, gözəllik ondur, doqquzu dondur. Arzum budur ki, Arzunun paltarı doqquz yox, daha çox olsun. Qızlar elə incə məxluqdur ki, al da geysələr yaraşar, şal da.

Mənim nəvəm Arzu isə aldan, şaldan daha çox sadəliyə fikir versin. Çalışsın ki, paltarından çox qanacağı, mərifəti olsun. Unutmasın ki, camalla kamal bir-birini tamamladığı kimi geyimlə gözəllik də qızlar üçün vacibdir.

Mənim Arzuma cansağlığı, gözəllik, təzə paltar, xoşxasiyyət arzulayıram.

BİR CÜT

ULDUZ

(Hekayə)

Polad kişinin bir çüt nəvəsi var. Oğlanın adı Surxay, qızın adı Solmazdır. Surxay altı, Solmaz dörd yaşındadır.

Elə gətirib ki, nəvələrin çox vaxtı baba evində keçir. Polad kişi özü bazarlıq eləyir. Əvvəlcə nəvələrinin sifarişini yerinə yetirir: Surxay üçün fındıq ləpəsi, Solmazdan ötrü kişmiş alır. Surxay turşməzə konfetləri,

Solmaz şokoladları çox istəyir. Yeməkdən sonra Surxay giləs kompotu, Solmaz moruq kiseli içir.

Nəvələrin ikisi də istəməlidir. Birincisi şıltaqlığı, ikincisi naz-qəməzi ilə babalarının ürəyinə yol açıblar.

Polad kişinin yaşı altmışdan ötüb. Qırx il müxtəlif vəzifələrdə olub, faydalı işlər görüb. Bədəncə qıvraq olsa da iki ildən artıqdır ki, dövlətdən kəsimeət alır, ailəsinə başçılıq eləyib gün keçirir.

Yayda Poladla Gülcahan hara getsə Surxayı özləri ilə aparırlar. Hərçənd, nəvə, baba ilə nənənin istirahətini pozur, o ki lazımdır qocaları incidir, babadan əl çəkmir, gecələr başını Poladın tüklü sinəsinə söykəyib yuxuya gedir.

Surxay yuxudan durana qədər nənə yemək hazırlayır, çay qoyur, Nəvə əl-üzünü yuyandan sonra babasının böyründə oturub yemək yeyir, süd içir, oyuncaqlarını balaca yeşiyə yığıb həyəətə çıxır, qonşu uşaqları ilə oynayır. Doğrudur, arabir uşaqlar qışqırır, baba ilə nənə nəvələrinin xasiyyətinə bələd olduqlarından cıncıqlarını çıxartmırlar. Qonşular isə get-gedə Surxayın hərəkətinə ciddi göz qoyurlar. Görürlər ki, Surxay göz-gözə durub hərdən uşaqları çimdikləyir, ya da ki, əllərinə, ayaqlarına ucu şiş oyuncaqları batırır..

Qonaq olduğunu, təkliyini, babasıyla nənəsinin hörmətini nəzərə alıb qonşular Surxaya söz demir, bəziləri başını sığallayır, bəziləri kürəyinə vurub deyirdi:

— Surxay, yoldaşlarını incitmə, yoxsa səninlə oynamazlar, tək qalarsan.

Şəhərdə xalası qızı Solmazı gündə neçə dəfə ağladan Surxay böyüklərin sözünə diqqətlə qulaq assa da dediklərinə əməl eləmir. Bir müddət sakitlik olur. Çox çəkmir ki, uşaqların bağırtısı eşidilir. Poladla Gülcahan Surxayı çağırır, hədələyir, öyüd-nəsihət verirdilərsə də, səmərəsi az olurdu...

Bu il baba ilə nənə qızları və nəvələri ilə birlikdə Şuşada dincəlirdilər. Polad kişi bu şəhəri çox sevirdi, Gülcahan da buraların ab-havasına vurğundu. Qızları iki-üç yaşında olanda Polad onları buraya gətirmişdi. O vaxt özü

partiya işçisi, Gülcahan da müəllim idi. İndi isə baba ilə nənə nəvələrinin əlindən yapışib Cıdır düzünə gəzməyə gedirlər. Surxay babasının əlindən tutduğu halda dartınır ki, nənəsinin də əlini əlinə alsın. Solmazın gözü babasıdadır. Xalası oğlunun babasının əlindən bərk-bərk yapışması qızın xoşuna gəlmir. Ürəyindən keçir ki, babası bir əli ilə Surxayın, o biri əli ilə Solmazın əlindən tutsun. Lakin qız, ürəyindən keçənləri dilinə gətirə bilmir, çünki Surxaydan qorxur.

Yay fəsli Şuşa çox səfalı olur. Ələlxüsus axşamüstü Cıdır düzündəki təmiz havanın hamısını ciyərlərinə çəkmək istəyirsən. Poladla Gülcahan yastı daşların üstündə oturub, o taydakı pöhrə meşələrə, uzaqda görünən kəndlərə tamaşa eləyirlər.

Çiçək nə qədər çox, hava nə qədər təmiz, təbiət nə qədər zəngindir...

Çiçəklərin arasında əyilib qalxan, bəzən çiçəklərdən seçilməyən nəvələrinə baxdıqca onların ömrü təzələnir. Çox çəkmir ki, Surxayla Solmaz qucaqları çiçəklə dolu qayıdıb gəlirlər. Hərəsi bir dəstə çiçəyi nəvələrinə verib, ikisi də babalarının qucağına atılır.

Polad nəvələrinin hərəsini bir dizinin üstündə oturdub əvvəlcə üzlərindən öpür, sonra başlarını sığallayır. Surxayın arıq sifətinə elə bil qan gəlir. Solmazın qırmızı yanağı gilənar rənginə çalır. Baba onlar üçün şer oxuyur.

Gəl, gəl, a yaz günləri,

İlin əziz günləri.

Dağda ərit qarları,

Bakda ərit qarları.

Çaylar daşsın sel olsun,

Taxıllar tel-tel olsun.

Ağaclar açsın çiçək.

Yarpağı ləçək-ləçək.

Baba qurtaran kimi Surxay xəbər alır: — Baba hamıdan çox kimi istəyirsən? Polad kişi nəvəsinin niyyətini başa düşdüyündən cavabı bütün verir:

—Hamıdan çox Surxayla Solmazı istəyirəm.

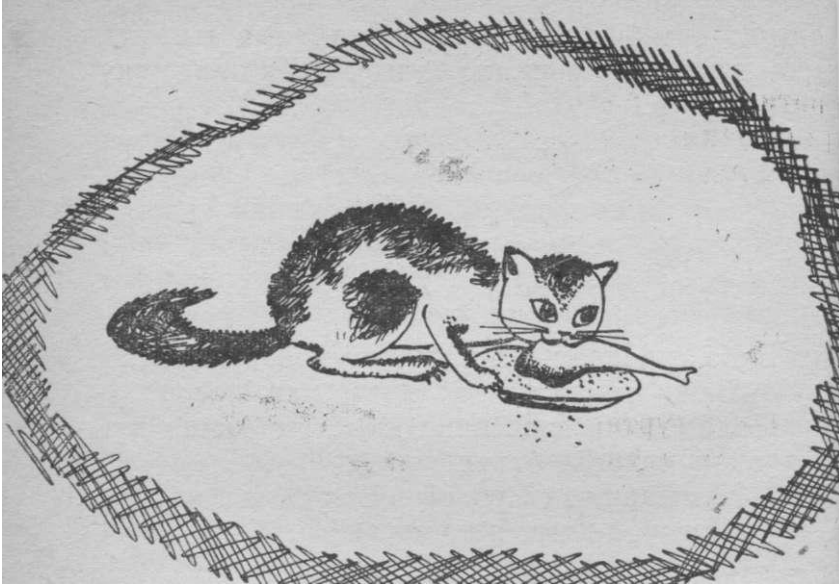
— Lap çox kimi istəyirsən?

— Lap çox Surxayla Solmazı.

Surxay gözlərini babasının üzünə zilləyib sualı təkrar eləyəndə Polad deyir:

— Hamıdan çox ikinizi istəyirəm. Surxay başını babasının sinəsinə söykəyəndə Solmaz da Poladın qoltuğuna qısılib, balaça qolunu kürəyinə sarı uzadır.

Elə bil bir cüt ulduz, bir dəstə çiçək, bir şülək işıq Poladın sinəsinə qonub gözlərinin nurunu artırır. Baba nəvələrini qucaqladıqca, körpələr gözlərini yumub xumarlanırlar.

OĞRU PİŞİK

(Hekayə)

Bağçadan qayıdıb gecə yatana kimi sarı pişiklə ala mavrı Musanın qucağından düşmürdü. O gah pişiyin qulağını dartışdırır, bəzən mavrının burnunu sıxırdı.

Pişiklə mavrı buraxılan təkin qaçıb gizlənirdilər. Musa bu vaxt mətbəxə gedir, əlinə keçən yeməli bir şeyi götürüb onları çağırırdı. Musa ilə pişiklərin ayrıca dili vardı. Böyüklərin hamısı «piş-piş» deyərək pişikləri çağırırdıqları halda, beş yaşlı Musa dodaqaltı mızıldanır, «hüt-hüt» deyərək dalbadal təkrar edir, pişiklə mavrını axtarırdı.

Anasının, atasının hədəsinə, babasının xahişinə baxmayaraq, Musa pişiklə mavrıdan ayrılmır, ananı qoyub balanı vığıldadır, bala əl verməyəndə ananın boğazına ip keçirib çəkir, hərdən kürsünün qıçına bağlayırdı. Pişik dartınır, aralana bilməyəndə qışqırır, bu vaxt Musa pişiyin quyruğundan yapışıb gücü gəldikcə dartırdı. Boğazı bağlandığından geri qanrılıb uşağı cırmaqlaya bilməyən pişik mevullayır, gücü gəldikcə dartınıb kürsünü yıxır, pişikdən aralanmayan Musanın başı kürsüyə dəyib şişirdi. Musa bundan

çəkinmir, pişiklə mavrını incidib əldən salırdı. Elə ki, ana-bala qorxub gizləndilər, uşaq otaqları dörd dolanır, taxtların, şkafların böyrünü, çamadanların arasını dönə- dönə gəzir, öz dili ilə dostlarını çağırırdı.

Sarı pişik başına gələn oyunları yaddan çıxarıb yenə də Musanın yanına gəlir, dostunun verdiyi tikələri tələm-tələsik yeyirdi.

Pişiklə mavrı nahar və şam vaxtı Musanın yanından əl çəkmir, uşaq isə təkcə öz payını yox, babasının və nənəsinin də payından dostlarına tikə verirdi.

Musa ailənin sevimlisi, baba ilə nənənin istəklisi idi. Dilli-dilavər olduğundan hamı onu sevirdi. Böyüdükcə özünü daha çox əzizlətməyi bacaran Musa, çox nadinc idi. Tərsliyi və sözeşitməzliyi üzündən tez-tez xəstələnirdi.

Xəstələnəndə bağçaya getməyən Musa evdə qalır, anasının sözüne baxmır, vaxtında yemək yemirdi. Ana da güclə hirsini boğub bir söz demir, ata işdə olduğundan heç nədən xəbər tutmurdu. Baba nəvəsinin arıq sifətinə, nazılmış boğazına, çöpə dönmüş qol-qıçına baxıb uşağa yazığı gəlirdi. Ata-ananın sözünü vecinə almayan, babasının müdafiəsinə arxayın olan Musa yeməkləri bəyənmir, güclə bir- iki tikə alır, bir stəkan süd içirdi. Onun üçün hazırlanan yeməkləri anasından xəlvət pişiklərin qabağına tökür, onların iştahla yeməsinə maraqla baxırdı.

Baba xeyli fikirləşəndən sonra mavrını başqa adama verməyi qət etdi. «Pişiyə əziyyət verəndə ya əlini dişlər, yaxud cırmaqlayıb qorxudar» deyər fikirləşə-fikirləşə dəniz kənarına çıxdı. Köhnə dostlarından birinə rast gəldi. Oradan-buradan xeyli danışdılar, sonra dostu soruşdu:

- Nəvədən, nəticədən nəyin var?
- Nəticəm yox, nəvəm var.
- Oğlandır, qız?
- Oğlan.
- Salamət olsun.
- Sağ ol, sənə nəyin var?

— Böyük qızımın bir oğlu var. Çox nadincdir. Evin qiymətli şeylərinin hamısını şikəst eləyib. Öz evlərində dayanmır, yerindən qalxan kimi gəlir bizə. Nənəsi ilə mənə o qədər incidir ki, baş götürüb qaçmaq istəyirik. Hər gün bir şey istəyir. Oyuncaqlarını yığsan bir maşın tutmaz. Dünəndən beyninə yerləşib ki, gərək mənə pişik balası alasınız. Dedim bəs oyuncaq istəyir, gedib aldım. Tərs- tərs üzümə baxıb nə desə yaxşıdır?

— Nə dedi?

— «Baba, mən səndən pişik balası istədim, yoxsa oyuncaq?»—Qalmışam məttəl, pişik balasını haradan alım?

— Pişik balası bizdə! Axşamüstü burada gözlərsən, gətirib verərəm.

Baba, ala mavrını dostuna verəndən sonra Musa çox əlləşdi-vuruşdusa da mavrının hara getdiyini öyrənə bilmədi. Otaqları gəzdi, əl girən yerlərin hamısını eşələdi, «hüt-hüt»ləri bir-birinin ucuna calayıb nə qədər uzatdısa bir şey çıxmadı.

Mavrının getməsi sarı pişiyə yox, Musaya bərk təsir eləmişdi. Bununla belə onun fikri-zikri sarı pişiyə yemək vermək idi. İndi də sarı pişiyə yeməyi boşqabda verirdi. Anasının və nənəsinin acıqlanmasına, babasının inciməsinə baxmayaraq o, sarı pişiyi boşqablara dadandırmışdı.

Nahara çolpaplov bişirmişdilər. Musa nənəsinə dedi ki, plovdan axşama da saxlasın, yeyib yatacaq.

Nənə çolpalardan birinin qıçını, qanadını və boynunu boşqaba yığıdığı plovun üstünə qoyub, ağızına qapaq çevirdi.

Ailə üzvlərinin hərəsi bir işlə məşğul idi. Atası Musanı zooparka aparmışdı. Mətbəx yiyəsiz idi. Sarı pişik stolun üstünə hoppandı, pəncəsi ilə itələyib qapağı yerə saldı. Çolpanın budu ilə qanadını sürüyə-sürüyə mətbəx stolunun dalına aparıb orada xırtıldıtdı.

Axşam gəzintisindən qayıdan baba mətbəxdə əllərini yuyan zaman ağızı açıq boşqabı, stolun üstünə tökülmüş düyüləri, döşəməyə dağılmış sümükləri görəndə şübhələndi. Heç bir söz deməyib susdu.

Musa gəzməkdən gəldi. İçəri girən kimi dedi:

— Nənə, elə acmışam ki, çolpanın budu ilə qanadının hamısını yeyəcəyəm.

Nənə mətbəxə girib gördü ki, boşqabın ağzı açılıb, çolpanın budu ilə qanadı da yoxdur.

Nənə babanı çağırırdı. Baba qızından soruşdu... Külfət bir-birinə dəydi. Musa xəbər tutanda çox pərt oldu.

Musa sakitləşdikdən sonra ona başqa yemək hazırladılar. O yeyə-yeyə, hərdənbir də «hüt-hüt» deyə sarı pişiyi çağırırdı.

Sarı pişik yoxa çıxmışdı. Musanın səsini eşitmədi. Ata çağırırdı, pişik gəlmədi, nənə «piş-piş» deyib künc-bucağa baş çəkdi, bir şey çıxmadı.

Hamı sakitləşib yerində əyləşəndə baba dedi:

— Bilirsiniz, sarı pişik niyə cıncırını çıxartmır?

Cavab gəlməyəndə o, sözünə davam elədi:

— Çünki suçludur, yəni günahı var.

Hamı ona sarı baxanda baba dedi:

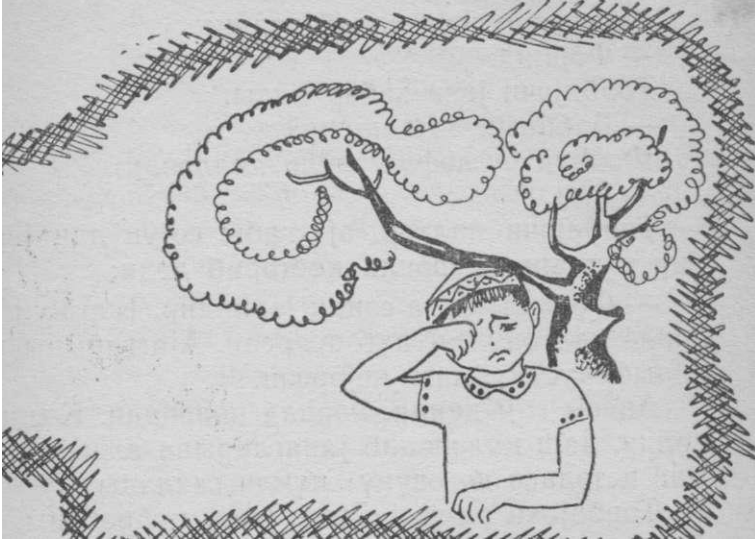
— Musa sarı pişiyi o qədər boşqablara dadandırdı ki, axırda pişik oğurluğa qurşandı.

Musa günahkarcasına babasına baxdı. O, pişiyə boşqabdan yemək öyrətdiyinə görə peşman olmuşdu. Baba sözünü tamamladı:

— Bu gün boşqabın ağzını açan, sabah qazanın içinə girər. Günü səhərdən sarı pişiyi aparıb azdıracağam.

Musanın öyrətməsi ilə boşqablara dadanan sarı pişik oğurluğa qurşanandan sonra evdən qovuldu.

Musa sarı pişiyi yox, ala mavrını tez-tez yadına salırdı.

FƏRHAD BAĞÇAYA GEDİR

(Hekayə)

Arıq çolpaya oxşayan, uzun qara kirpikləri qonur gözüne yaraşlıq verən, sifətinə nisbətən burnu bir azca iri olan çənəsi batıq, barmaqları gödək, qaradınməz bir oğlanı anası bağçaya apardı. Tərbiyəçi uşaqdan soruşdu:

— Adın nədir?

Uşaq könülsüz cavab verdi:

— Fərhad.

Tərbiyəçi yenə xəbər aldı:

— Babanın adı nədir?

Fərhad bu dəfə ürəkli dilləndi:

— Əli.

Tərbiyəçi paltar, ayaqqabı soyunulan yerdə bir cüt armud şəkli göstərib dedi:

— Fərhad, bura sənin yerindir. Hər gün gələndə paltonu soyunub asarsan. Ayaqqabını çıxarıb çustlarını geyərsən.

Anası qayıdanda Fərhad kövrəldi. Gözləri doldu. Yaş gilələnib yanaqlarına axdı. Ağlamaq istədisə də özünü güclə saxladı.

Tərbiyəçi əl-üz yuyulan yeri, məhrəbanı, sabunu göstərdi.

Səhər yeməyindən sonra uşaqları bir yerə toplayıb nəğmə öyrədən tərbiyəçi mehriban və qayğıkeş olduğu kimi, tələbkər və ciddi idi.

Yoldaşları nəğmə oxuyurdu. Fərhad dinləyir, həm də eşitdiklərini hafizəsində saxlayırdı.

Birinci gün tərbiyəçinin köməyi ilə Fərhad geyindi. Uşaqlara qoşulub bağa gəzməyə getdi. Fərhad bu bağı görmüşdü, Hətta atasının əlindən yapışıb buradan dəniz sahilinə də getmişdi. Bu gün isə bağ ona çox qəşəng və iri göründü: bəzi quşlar ağacların aşağı budaqlarına qonub cikkildəşir, göyərçinlər uşaqların verdikləri çörək qırıntılarını dimdikləyir, yanlarını basa-basa gəzişirdilər. Uşaqlar ikibir-üçbir olub oynayırdılar.

Fərhad yoldaşlarıyla oynasa da, fikri-zikri anasının yanında idi. O darıxırdı, babasıgilə qaçmaq istəyirdi. Tərbiyəçi onu gözdən qoymur, arabir yanına gəlib ağacları, quşları, çiçəkləri göstərir, başını sığallayırdı.

Nahardan sonra uşaqlar soyunub yerlərinə girdi, çox keçmədən hamısı yatdı. Yorğanı başına çəkib fikirləşən, arabir doluxsunub hıçqıran Fərhad anasından yana bərk darıxırdı.

Yatanlar oyandılar. Durub geyindilər. Çay içib peçenyə yedilər, tərbiyəçi pianoda çaldı, bəzi uşaqlar süzə-süzə oynadı.

Elə ki, uşaqlar oxuyur, oynayır, gəzməyə gedirdi, Fərhad anasını unudurdu. Qayıdıb bağçaya gələn kimi evləri yadına düşürdü.

Anası işdən çıxanda gəlib Fərhadı apardı. Elə bil uşağın üstünə gün doğdu. Yol uzununu Fərhad anasına deyirdi:

— Sabahdan bağçaya getməyəcəyəm. Babamgildə qalıb oyuncaqlarımla oynayacağam.

Anası sual elədi:

— Bəs yoldaşın kim olacaq?

Fərhad dinmədi.

— Kim sənə nəğmə öyrədəcək. Kim pianinoda çalacaq ki, sən də oynayasan?

Uşaq sualları cavabsız qoya-qoya evə çatdı. Anası yemək hazırladı, Fərhad yemədi.

— Mən həm birinci, həm ikinci yemişəm, hələ desən üstündən də kompot içmişəm. Dörd peçenyə vermişdilər. İkisini yemişəm, ikisini də cibimə qoyub sənə gətirmişəm, — deyib əlini cibinə saldı. Peçenyeləri çıxarıb, stolun üstünə qoydu.

Evdə olanda Fərhad həm az, həm də iştahasız yeyirdi. Çox dəcəldi. Paltarını, ayaqqabısını anası geyindirirdi. Eyni oyuncaqları gündə bir neçə dəfə döşəmənin üstünə töküüb oynayırdı. Təmiz havada az gəzirdi. Yoldaşı olmadığından darıxırdı.

Bir həftə anası Fərhadı bağçaya güclə apardı. Bu günlərdə o, könülsüz-könülsüz soyunub-geyindi. Nəğməni yavaşca oxudu. Piano çalınanda oynamayıb arxasını çevirdi. Bağa gəzməyə gedəndə qırışığı açılmadı.

Get-gedə Fərhad bağçaya alışdı. Özünə yaxın dost tapdı. Gəzməyə gedəndə onun əlini buraxmadı. Yoldaşlarına baxıb yeməklərin hamısını yedi. Yerinə girəndən az sonra yuxuya getdi. Paltarını, ayaqqabısını, sərbəst geyinib-soyunmağı öyrəndi.

Çox keçmədi ki, Fərhad bağçanın yaxşı oxuyub-oynayanı oldu. İstirahət günləri ya dostunun yanına gedirdi, ya da onu qonaq çağırırdı.

Fərhad bağçaya, tərbiyəçiyə, uşaqlara elə öyrəşmişdi ki, anasının nə vaxt gəlib onu aparması ilə maraqlanmırdı.

Bir dəfə ana Fərhadı bağçadan aparanda yolda dedi:

— Sabah səni çimizdirəcəyəm.

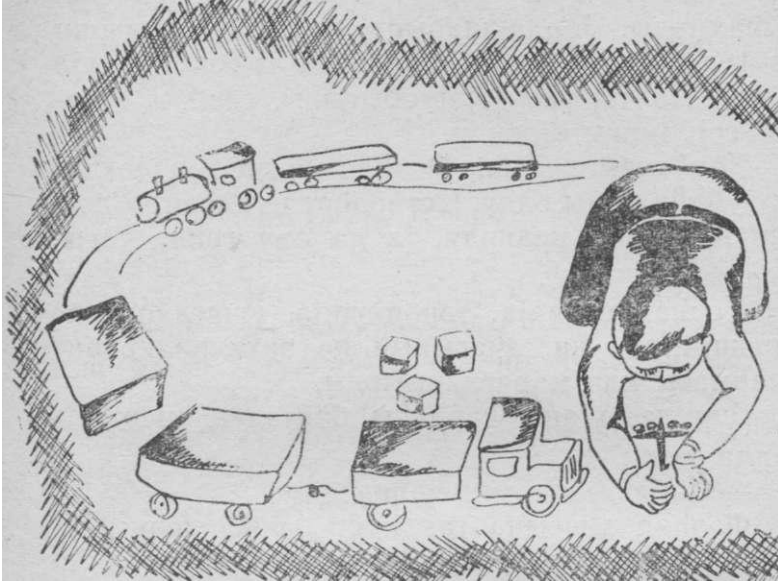
Fərhad anasına tərs-tərs baxıb dedi:

— Sabah mən əzbərlədiyim şerləri oxuyacağam.

Anası izah elədi:

— Sabah istirahət günüdür, bağça bağlı olacaq.

Fərhad narazı qaldı. O istəyirdi ki, hər gün bağçaya gedib yoldaşları ilə deyib-gülsün, dostunun əlindən tutub açıq havada gəzsin.

SƏLİMİN OYUNCAQLARI

(hekayə)

Hamımız onu əzizləyirik. Düzünü bilmək istəsəniz Səlim külfətimizin sevimlisidir. Hər səfərə çıxanda ona mütləq oyuncaq alıram. Bir dəfə paltar alıb arasına oyuncaq qoymamışdım deyə nəvəm məndən incidi.

Onun çox sevdiyi, hədsiz xoşladığı maşdır, qatardır, gəmidir, təyyarədir. Başqa oyuncaqlar onu o qədər maraqlandırmır.

Səlimin altı yaşı var. Bağçaya gedir. İyirmiyə qədər asanlıqla sayır, hərflərin yarısını tanıyır. Zehinlidir, hətta musiqi istedadı da hiss olunur.

İki yaşı tamam olanda yerişən tank almışdım. Batareya ilə işləyən bu tank elə gözəl qayrılmışdı ki, baxdıqca baxmaq istəyirdin. Dəstəyin üstündəki düymələrdən birini basanda tank irəli gedirdi, ikinci düyməni tərpedəndə tank geri qayırdı. Üçüncü düyməyə toxunanda tank dövrə vururdu.

Üç yaşını qeyd eləyəndə qəşəng bir minik maşını sovqat gətirdim. Böyründən açarla buranda maşın bir müddət gedir, sonra dövrə vurub dayanırdı.

Beş yaşına adlayanda əla bir gəmi aldım. Vannanı su ilə doldurub gəmini sazlayır, suya salıb baxırdıq. Asta-asta səslənən, yavaş-yavaş suyu yaran gəmi mənzili başa vurub sağa dönür, yenə də irəliləyib səslənirdi.

Altı yaşına keçəndə dörd vaqonlu, elektrovozlu bir dəmir yolu ilə nəvəmi təbrik elədim. Səkkiz hissədən ibarət dəmir yolunu birləşdirəndən sonra, çevrə şəklində alırdı. Kənarında qoyulmuş batareyaya bitişik olan simlərin uclarını elektrovozda xüsusi tellərə toxunduranda əvvəllər yavaş-yavaş, sonra sürətlə hərəkət eləyən qatara baxmaqla doymaq olmurdu.

Səlimin oyuncaqlarını yığıb saxlamaq üçün ilk zamanlar bir zənbil kifayət edirdi. Sonra iki zənbil tutmadı. Maşınlar, qatarlar, gəmilər yan-yana düzüldü, yer olmadığından üst-üstə qalandı.

Bağçadan qayıdan kimi zənbillər üzüqoylu çevrilir, oyuncaqlar yerə tökülüb əzilirdi.

Səlim istəyir ki, oyuncaqları çox olsun. Bu, yaxşı hərəkətdir. Ancaq alınmış oyuncaqların qədrini bilmir, onlarla kobud rəftar edir, tezliklə əzir, sındırıb sıradan çıxarır. Bu isə çox pis xasiyyətdir.

Altı yaş tamamilə olanda mənə üz tutub təyyarə almağı xahiş elədi, söz vermədim. Nənəsini üstümə minnətçi saldı, sözünü eşitmədim.

Atası məndən xəlvət sökülüb-qurulan bir təyyarə almışdı. Səlim sevindi, razı qaldı. Söz verdi ki, təyyarəni salamat saxlayacaq.

İstirahət günlərinin birində Səlim gəzməyə getməyib, təyyarəni sökməyə və yenidən qurmağa başladı.

Sökəndə o qədər də çətinlik çəkmədi. Hissələri bir-bir söküb, kartonun üstünə səliqə ilə düzürdü. Hərçənd yorulmuşdu, ancaq həvəslə işləyirdi.

Təyyarəni tamamilə söküb çılpaq ağaca döndərəndən sonra Səlim bir stəkan su içib nəfəsini dərdi. Təyyarənin yan-yana qoyulmuş hissələrinə baxanda, necə deyərlər, gözü durdu, fikri dolandı. «Bu qədər hissəni yerinə necə qoyacağam ki, təyyarə bir az qabaqkı kimi görünsün» fikri ona rahatlıq vermədi.

Səlim hissələri yerinə qoyub bərkidir, diqqətlə nəzərdən keçirir, gördüyü işdən razı qalandan sonra başqa hissələri quraşdırırdı.

Birdən hissələrin birinin hara bərkidiləcəyi yadından çıxdı. Bütün hissələri təkrar-təkrar götür-qoy elədi, bir şey çıxmadı. Əl saxladı,

xatırlaya bilmədi. Stoldan aralanıb şüşəbənddə gəzindi, yadına düşmədi. Yenə də hissələri götürüb baxdı. Nə qədər düşündü, axtardığını tapa bilmədi. Nəhayət, Səlim bərk acıqlandı. Quraşdırdıqlarını da sökdü. Hissələri səlqiəsiz halda bir yerə toplayıb, sağ əlinin arxasıyla gücü gəldikcə itələdi. Hissələr müxtəlif səmtlərə töküldü, hətta dəmir hissələrdən bəziləri əyildi. Ağac hissələrin bir parası çatladı, çoxunun da rəngi getdi. Səlim döşəməyə səpələnmiş hissələri yığışdırmadan, taxtın üstünə sərilib ağlamağa başladı.

Gəzməkdən qayıdan atasıyla anası onun ağladığına təəccüb eləyib səbəbini soruşanda, Səlim hıçqıra-hıçqıra atasına dedi:

— Yönnü də təyyarədir. Ancaq böyüklərin sözüne baxır, uşaqları hirsləndirir.

Atası Səlimin gözlərini silə-silə danışdı:

— Oyuncaq almaq şərt deyil. Şərt onu saxlamaqda, ona qayğı ilə yanaşmaqdadır. Oyuncaqlarını yığmaq üçün yer tapmırıq. Ancaq bircəsi saz deyil. O ki qaldı təyyarənin sökülüb-qurulmasına, mən işləyəndə sən yaxşı fikir vermirdin. Mən qəsdən heç nə demirdim. Bilirdim ki, özün söküb quraşdıranda çaşacaqsan.

Atası danışdıqca Səlim hissələri bir yerə qoplayıb stolun üstünə yığır, xahiş eləyirdi ki, yenidən quraşdırsın.

Oğlunun xahişinə görə ata təyyarəni quraşdırır, Səlim diqqətlə baxırdı.

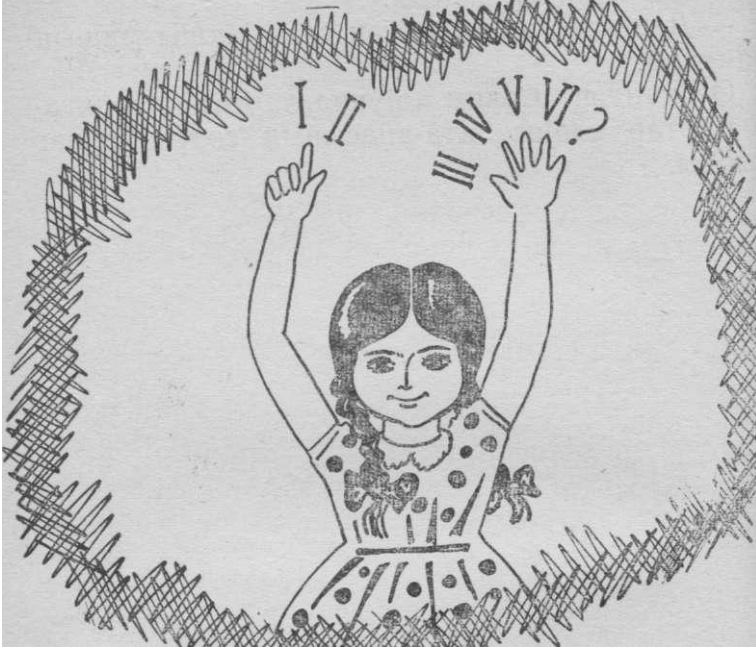
Təyyarə hazır olanda Səlim doluxsunmuş halda atasına dedi:

— Söz verirəm ki, daha oyuncaqlarımı əzib sındırmayacağam. Dediklərinizə qulaq asıb, sözünüze baxacağam.

Atası gülə-gülə dedi:

— Dediyinə əməl eləsən sənə yaxşı maşın alacağam.

O gündən Səlim oyuncaqlarıyla səlqiəli rəftar eləyir, ata-anasının sözüne qulaq asırdı.

HƏFTƏ

(hekayə)

Çiçək ikinci sinifdə oxuyurdu. Yoldaşları da, müəllimləri də onun xatirini çox istəyirdilər. Səbəbi o idi ki, dərslərində zirək sinifdə intizamlı, şer söyləməkdə dilavər

İstirahət günlərinin birində Çiçək anasına qoşulub dayısıgilə getmişdi. Bu kənd, qızın xoşuna gəldi. Evlərin hamısı ikimərtəbə idi. Dəmir taxtapuşlu binalar uzaqdan görünürdü. Həyətlərdəki meyvə ağaclarına baxdıqca qız sevinirdi. Dayısının Göyçək adlı qızı bir yaş ondan böyük idi. Üst-başı təmiz, saçlarını darayıb hörmüş, uclarına ağ lent bağlamış Göyçək Çiçəyin əlindən tutub həyətlərini gəzdirir, «Dostluq» bulağının qırağına aparır, məktəbləri, müəllimləri, yoldaşları barədə söhbət edirdi. Danışığı vaxtı Göyçək soruşdu:

— Ayda neçə dəfə kinoya gedirsən?

Çiçək bir az fikirləşib cavab verdi:

— Həftənin üçüncü, beşinci günləri.

Çiçəyin cavabı Göyçəyi razı salmadı. Günlərin adı ola-ola nə üçün nömrələndiyi haqda sual verməyib, başqa şey xəbər aldı:

— Dərstdən sonra nə iş görürsən?

Çiçək bülbül kimi ötdü:

— Həftənin birinci günü təmiz əski ilə çarpayılardan, stol və kürsülərin, şkafların ozunu alıram. Həftənin ikinci günü paltar yumaqda anama kömək edirəm. Həftənin üçüncü günü yoldaşlarımla birlikdə «yemlikli» dərəyə gedib gəzirəm. Həftənin dördüncü günü quşçuluq fermasında cücələrə baxıram. Həftənin beşinci günü balkonumuzdakı gülləri sulayıram. Dibçəklərə tökülmüş yarpaqları götürüb başqa yerə qoyuram. Həftənin altıncı günü atam müharibədə igidlik göstərmiş kəndlilərimizin qəhrəmanlıqlarından danışır. İstirahət günü bir saat gec dururam. Anam məni qəsdən durquzmur. Çünki hər səhər saat 7-də durub dərse gedirəm.

Çiçəyin hazırcavablığından, diribaşılığından Göyçək razı qalsa da qıza həm yazığı gəldi, həm də acığı tutdu. Ona görə yazığı gəldi ki, məktəbdə oxuduqlarını əzbərləməklə kifayətlənmişdir. Onunçun acığı tutdu ki, ata-anasından, qardaş-bacısından, qonşularından həftənin günlərini soruşub öyrənməmişdir. İlin aylarını, ayın həftələrini, həftələrin günlərini Çiçəyə öyrətməyi lazım bilib, ondan soruşdu:

— Çiçək, bir ildə neçə ay var?

— On iki.

— Ayların adını bilirsənmi?

— Əlbəttə, bilirəm.

— İlin dördüncü ayı hansıdır?

— İlin dördüncü ayı aprel.

— Altıncı ayı?

— İyun.

— Səkkizinci ayı?

— Avqust.

— On birinci ayı?

— Noyabr.

Göyçək dərindən nəfəs alıb izah etdi:

— Ayların adları olan kimi günlərin də adı vardır. — Sonra ara verib soruşdu: — Həftənin günlərini saya bilərsənmi?

Çiçək başını aşağı əyib cavab vermədi. Onun sifəti qızardı. Ağlı kəsəndən bəri ilk dəfə idi ki, sualı cavabsız qoyurdu. Dayısı qızı Çiçəyi xəcalətdən qurtardı.

— Bir həftədə yeddi gün vardır...

Çiçək dayısı qızının dediklərinə diqqətlə qulaq asıb, həftənin günlərini könül dəftərinə yazırdı. Göyçək deyirdi:

— İstirahət gününün adına bazar deyirlər.

Çiçək gözlərini Göyçəyin ağzından çəkmirdi, dayısı qızı isə danışırdı.

— Həftənin birinci gününə bazar ertəsi, ikinci gününə tək, üçüncü gününə çərşənbə, dördüncü gününə cümə axşamı, beşinci gününə cümə, altıncı gününə şənbə deyirlər.

Göyçək həftənin günlərini iki dəfə təkrar eləyəndən sonra Çiçəyə üz tutdu:

— İndi həftənin günlərini adları ilə saya bilərsənmi?

Çiçək yenə bülbül kimi ötdü.

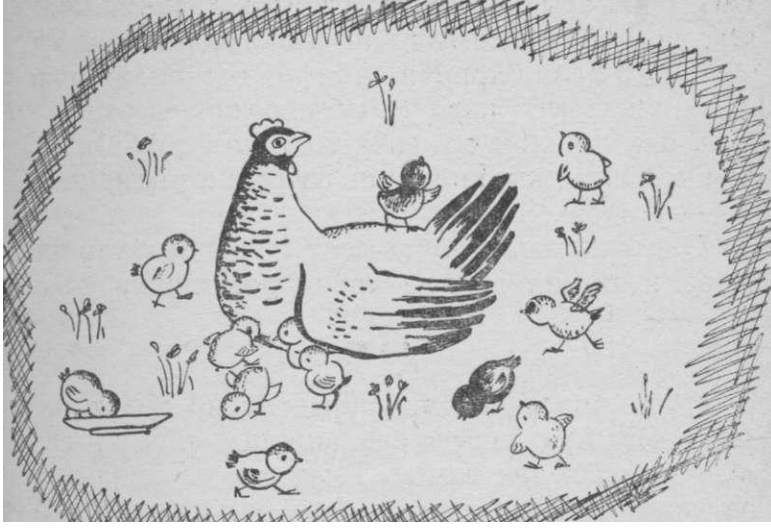
Göyçək başqa sual vermək istəyirdi ki, anası çağırdı. Qızlar birlikdə evə qayıtdılar. Çiçək özlüyündə həm utanır, həm də sevinirdi. Utanmağına səbəb o idi ki, bu vaxta qədər günlərin adlarını bilmirdi. Sevinci hədsiz idi ona görə ki, kəndə qayıdan kimi bildiklərini yoldaşlarına da öyrədəcəkdi.

Kəndlərinə qayıdan Çiçək yolda anasına dedi:

— Sən demə həftənin günlərinin adı varmış. Göyçək günlərin adlarını mənə öyrətdi.

Ana qızına təəccüblə baxıb dedi:

— Gülməli söz danışırsan, adsız da gün olar?

ÇİL TOYUĞUN CÜCƏLƏRİ

(hekayə)

Gülcahan qarı eyvanda oturub üçkünlük çücələrə bişmiş yumurta sarısı yedirirdi. Qarının nəvəsi, on yaşlı Gülüstan bu mənzərəyə maraqla tamaşa edirdi. O, sarıdimdik cücələri çox sevirdi. Ancaq onların anası çil toyuqdan acıqı gəlirdi. Bu dördillik toyuğu cücəliyi də, fərəliyi də, yumurtlayanda xeyli qaqqıldaması da Gülüstanın xatirindədir. Ondan acıği gəlməsinin isə səbəbi vardır.

...QIZ hələ birinci sinifdə oxuyanda nənəsi fətirin üstünə kərə yaxıb nəvəsinə vermişdi. QIZ bir dişləm almışdı ki, çil toyuq hoppanıb tikəni dimdikləmiş və yerə salmışdı.

— Acgöz!..

Balaca qızın toyuğa sözü ancaq bu olmuşdu. O vaxtdan çil toyuqla arası dəymişdi.

* * *

Son günlər çil toyuq qırtlayıb tövlə axuruna, eyvan taxçasına suvaşanda Gülüstan onun dimdiyinə lələk taxdı. Toyuq isə öz əməlindən əl çəkmədi. QIZ, nənəsi evdə olmayanda toyuğu bulağın novuna basıb xeyli saxladı. Yenə çarə olmadı. Axırda nəvəsinə üzünü tutub şikayətləndi:

— Çil toyuğun səsindən dənkl olmuşam.

Gülcahan qarı taxçaya saman yaydı, on iki yumurta düzüb çil toyuğu üstünə qoydu. Bir həftə nənə toyuğa qulluq etdi. Nəvə isə gözünün ucu ilə də toyuğa baxmadı.

Bir dəfə Gülüstan taxçanın yanından keçəndə gözü çil toyuğa sataşdı. Toyuq sanki su üzərində üzür, batmamaq üçün ləngər vurur, özünü tarazlayırdı. Qız maraqlanıb yaxınlaşdı. Toyuq hərəkət eləyib altındakı yumurtaları çalxalaydı.

İkinci həftədən Gülüstan nənəsinə kömək elədi. Çil toyuğun suyunu dəyişdi, dən verilən qabı təmizlədi. Amma yenə toyuq, qızı görən kimi tükünü qabardıb zəhmli şəkil alırdı. Buna baxmayaraq onların əlaqəsi yaxşılaşdı.

Üçüncü həftə tamam oldu. Bir dəfə Gülüstan məktəbdən evə qayıdanda toyuğu yanı cücəli gördü. Ancaq sevinmədi. Çünki qızın gözünə yeddi cücə dəyirdi. Nənəsi də heyfsilənə-heyfsilənə deyiniirdi:

— Yazıq toyuğun zəhməti hədəf getdi. Yumurtanın üçü lax çıxdı. Cücənin biri taxçadan düşüb öldü. Sarı pişik onu yeyəndən sonra dişində şirə qaldı. Hoppanıb taxçadan cücənin birini də götürüb qaçdı.

Gülüstanın indi də çil toyuqdan deyil, sarı pişikdən zəhləsi getməyə başladı.

* * *

Elə həmin günlərdə məktəbə belə bir xəbər yayıldı ki, kolxozda uşaqlara saxlamaq üçün inkubator cücəsi verilir; kim istəyir gedib alsın. Bu xəbər Gülüstanı fərəhləndirdi. Dərhal kolxoza yollandı. On beş cücə alıb gətirdi. İndi o, özünün dediyi kimi, boş vaxtlarını «cik-cik»lərlə keçirirdi...

Axşam olanda inkubator cücələri yatmaq üçün isti yer tapmadıqlarından üçbir, dördbir boyun-boyunu verib bir-birinə sığınır, səhərə qədər cikkildəşirdilər. Çil toyuğun cücələri isə analarının qanadı altına sığınıb buğlana-buğlana yuxulayırdılar.

Bir gün Gülüstanı məktəbə yola salandan sonra, Gülcahan qarı çil toyuğu cücələri ilə bərabər inkubator cücələri olan dama saldı. Çil toyuq əvvəlcə döyükdü, ona sarı gələn yad cücələri dimdikləyib yanına buraxmadı. Öz balalarını ayırıb gəzdirməyə çalışdı. Ancaq bu mümkün olmadı. Çil toyuqla balaları hara gedirdilərsə, «qonaqlar» da arxalarınca düşüb onlardan əl çəkmirdilər.

Bunu görənlər Gülcahan nənə bir kələk düşündü: cücələrin hamısının başına qazan qarası sürtdü ki, anac toyuq onları bir-birindən ayıra bilməsin.

Elə ki, çil toyuq balalarını qanadı altına yığırdı, yad cücələr də müxtəlif səmtlərdən toyuğun qanadı altına soxulur, ana hərərətindən isinirdilər.

Çil toyuq daha yad cücələri dimdikləmir, qabağa düşüb gedir, bir şey tapan kimi dimdiyinə alıb yerə salır, arası kəsilmədən qırtıldaaraq cücələri çağırırdı. Onun səsinə cücələr başına toplaşır, ananın verdiyi payı hər kəs bacarığına görə qapır, yenidən qaçır, eşələnirdilər.

Bir səhər Gülcahan qarı cücələri ətəyinə yığıb toyuğu əlinə aldı. Başqa yerə — tövləyə köçürdü. Gülüstan da onlara dən verib qabaqlarına su qoydu. Tövlə evdən aralı tikilmişdi. Pəncərəsi də yox idi. Üç bacası vardı. Daha cücələrin səsi baş-qulaq aparmırdı.

Cücələr gündən-günə dəyişilirdi. Tükləri durulur, qanadları dikəlirdi. Ananın hərərəti körpələrin böyüməsinə kömək edirdi.

Bir həftə sonra çil toyuq cücələri ilə bağçaya çıxdı. Nənə nəvəsinə bərk-bərk tapşırırdı:

— Cücələri üç bələdan: birincisi sarı pişikdən, ikincisi çalağandan, üçüncüsü də qonşunun ala itindən qoru.

Çalağanla ala itdən hələlik pislik görməyən Gülüstan sarı pişikdən intiqam almaq üçün girəvə axtarırdı. Ancaq sarı pişik gözə dəymirdi. Pişiyin yoxa çıxması Gülcahan qarını da təşvişə saldı. Nəvə ilə nənə pişiyi axtardılar. Güman gələn yerlərə dönə-dönə baxdıllarsa da pişiyi tapmadılar.

Bir gün Gülcahan qarı səkini süpürdüüyü vaxt leş iyi duydu. Ora-bura baxdı, nəhayət, təndirə əyiləndə sarı pişiyin ölüsünü gördü. Külçixardanla

götürüb cındıra bürüdü, nəvəsinə göstərib tövlənin yanında basdırdı. Pişiyin gözünün biri tökülmüş, təpəsi dimdiklə deşik-deşik olmuşdu.

Gülcahan qarı, nəvəsini başa saldı ki, sarı pişik tamahının ucundan ölüb. Çil toyuqla cücələrini tövləyə salan vaxt yadımdan çıxıb bacaları örtməmişəm. Yəqin ki, pişik bacadan girib cücələri yemək istəyəndə çil toyuq da hoppanıb gözünü töküüb, başını dimdikləyib qovanda təndirə salıb, o da təndirdən çıxıb bilməyib...

Sarı pişiyin ölümü Gülüstanı kədərləndirdiyi kimi Gülcahanı da qüssələndirdi.

Günlər ötür, havalar qızır, cücələr ətə-qana dolub çolpa olurdular.

Gülüstan çolpalara baxdıqca fərəhi sinəsinə sığmır, çil toyuğa məhəbbəti qat-qat artırırdı.

Bir gün Gülüstan nəvəsinə dedi:

— Cücələri böyüdüb saxlayan səninlə çil toyuq oldu, yoldaşlarım isə mənim adıma yazırlar...

Nənəsi nəvəsinin saçına təkrar sığal çəkəndə, cücələrin fermadan gətirildiyindən otuz beş gün keçirdi. Çil toyuğun dalınca gedən çolpaların on beşi xoruz, yeddisi fərə idi. Gülüstan nəvəsinə sual verdi:

—Çil toyuq çolpaları nə qədər gəzdirəcək?

Gülcahan qarı dedi:

— Bundan qabaq toyuq cücəsini qırx gün gəzdirəndən sonra ayırdı...

Nəvə nəvəsinə bir sual da verdi:

— Kolxoz həkimindən soruşsaq nə olar?

Nənə etiraz etmədi. Həkim məsləhət bildi ki, çolpaları quşçuluq fermasına təhvil vermək olar.

Axşam nəvə ilə nəvə məsləhətləşdilər. Gülüstan nəvəsinin üz-gözündən öpüb dedi:

— Çil toyuğun çolpalarından yeddisini sən götür, on beşini fermaya verək.

Nənə başını buladı:

– Çolpaların hamısını quşçuluq fermasına təhvil ver. Bizə lazım olanda kolxozdan götürərik.

NƏNƏNİN SÖHBƏTİ

(hekayə)

Qırxbuğumlu düzdə cərgə ilə qurulmuş çadırların birində Arazla Afaq nənələri ilə qalırdı. Arası kəsilmədən qırx il müəllimlik eləyən Fəxrəndə qarının on iki nəticəsi var. Onun yaşı yetmişə haqlasa da özünü gümrah hiss eləyir. Hər il iyun ayının əvvəllərindən avqustun axırlarına qədər Salvartı yaylağının soyuq bulaqlarından içər, bütün günü yediyi süd, qatıq, göy-göyərti olardı.

Nəticələrinin biri üçüncü, o birisi dördüncü sinifdə oxuyur. Bakıdan təzə gəlmişlər. Mal-qara, qoyun-keçi, at-dəvə haqqında heç bir məlumatları yoxdur.

Qocaman müəllim hər səhər qonaqlarına ya üstü şəkərli qaymaq, ya şirin süd verir, ya da ki, təzə yağla balı qatışdırıb xamıralı çörəyin üstünə yaxır, nəticələrinə yedirirdi. Nahara mütləq ya xörək bişirir, yaxud qırxbuğum, quzuqulağı, gicitkən kətəsi hazırlayırdı.

Elə ki, nəticələrini yedirib toxdayır, nənə çadırın qabağına palaz salıb üstünə döşək qoyur, uşaqları da böyründə oturdub, onlara kolxozun naxırını, sürüləri, ilxısı, dəvəsi barədə danışırdı.

Fəxrəndə müəllimin məqsədi bu idi ki, nəticələrinə heyvanlar barədə məlumat versin. Bir həftədən artıq yaylaqda olmalarına baxmayaraq uşaqlar dana ilə buzovu ayırd edə bilmir, qulanla ürkəni qarışıq salır, nərlə arvanı tanımırdılar.

Göyün üzü ayna kimi dumduru idi. Gecə ayaz olduğundan indi elə qəşəng gün idi ki, Arazla Afaqa ləzzət verirdi. Fəxrəndə nənənin heyvanlar barədə söhbəti isə daha ləzzətli oldu.

— Kolxozun var-dövləti qaramal, camış, at, davardır. Onların keşiyini çəkən, onları bəsləyən də çobanlardır.

Bax, daşın böyründə durub ağzını tərpedən heyvan inəkdir. Yediyini sınırmaq üçün gövşək çalır. Onun balası bir yaşına qədər buzov adlanır. İki illiyində dana olur. Üç yaşına adlayanda dişisinə düyə, erkəyinə cöngə deyirlər. Dörd yaşından sonra düyələr inək, cöngələr öküz olur. Heyvanların adı yaşı ilə əlaqədardır.

Qara rəngli, yekəqarın, iribuynuz heyvana camış deyirlər. İnəkdən çox süd verir. Südü yağlıdır. Camışın qatığı ilə qaymağı, inəyin südü ilə yağı dərmandır. Camışın balası bir yaşına qədər balaq, iki illiyində kəlçə olur. Böyüyəndən sonra dişisi camış, erkəyi kəl adlanır.

Kolxozun əsas gəliri qoyun-keçidir. Qoyun çox faydalı, mənfəətli heyvandır. Südü, yağı, əti, dərisi, yunu hamısı kara gəlir. Qoyunun balası quzu, toğlu, şişək, erkək, azman adı ilə adlanır, atalarına qoç, analarına qoyun deyirlər.

Afaq sual elədi:

— Fəxri nənə, qoyunun südü yaxşıdır, inəyin?

— İnəyin südü, qoyunun pendiri ələ düşməz.

Araz dilləndi:

— Bəs keçinin balasına nə deyirlər?

— Keçinin balasına bir yaşınacan oğlaq, iki yaşında çəpiş, sonra dübür-küyər, keçi- təkə deyirlər.

Fəxrəndə qarı çeşməyinin şüşələrini silib gözünə taxdı! Afaqın xurmayı saçlarına sığal verdi. Arazın boynuna əl salıb özünə tərəf çəkdi, sinəsinə sıxandan sonra sözünə davam elədi:

— Daşlıqda sal duzu yalayan heyvana at deyirlər. İyirmi-otuz il qabaq atın hörməti çox, qiyməti baha idi. Minik və yük maşınları çıxandan sonra atlar urvatdan düşüblər.

Araz bacısına macal verməyib xəbər aldı:

— Maşınlar atlara nə eləyib ki?

— Əvvəllər adamlar səfərə çıxanda at minərdilər. Dağa köçəndə yükləri atlar daşıyardı. Arabalara qoşulan, faytonları çəkib aparən, meşədən odun gətirən, dərz daşıyan, xırman döyən atlar idi. Hətta deyirdilər «At, kişinin qanadıdır». Yaxşı igid atı ilə adlanardı. Həcər, Aynalı, Bozat Qaçaq Nəbinin sədaqətli dostları olub.

Afaq dedi:

— Fəxri nənə, bəs atın balasına nə deyirlər?

— Atın balası bir yaşına qədər qulun, iki yaşında dayça, üç yaşında qulan-ürkə, böyüyəndə madyan-köhlən adlanır. Hərgah erkək at qaçağan, kara gələn olursa, ona köhlən, əgər tənbel, yük götürməyən olursa ona yabı deyirlər.

Gün şaxıyır, uşaqlar tərleyirdilər. Nənə balalarını çadıra aparıb söhbətinə ara verdi. Soyuq qatıqasını iki boşqaba töküb uşaqların qabağına qoydu. Ayaqqabılarını dəyişdi. Yun şalı çiyinə salıb bayıra çıxdı. Dəvələr qanqallı dərədə idi. Biri də soyuq bulağın yanında durub gicitkən yeyirdi.

Fəxrəndə qarı Arazla Afaqı səslədi. Özü ortada dayanıb hərəsinin bir əlindən yapışdı, birbaş soyuq bulağa tərəf addımladı. Qarı elə gedirdi ki, uşaqlar güclə ayaqlaşırdılar.

Bulağa çatıb nəfəslərini dərəndən sonra nənə dedi:

— Boynu əyri, caydaq, gicitkəni kökündən qoparıb yeyən heyvana dəvə deyirlər.

Qardaşla bacı birinci dəfə idi ki, bu cür yekə və yöndəmsiz heyvana rast gəlirdilər. Onlar dəvənin qıçına, dizinə, ayağına, belinə, ağzına, dodağına baxır, quyruğına nəzər salırdılar. O qədər heyran olmuşdular ki, nənələrinə sual verməyi belə unutmuşdular.

Fəxrəndə qarı nəticələrinin maraq içində olduğunu görüb bir az dayandı. «Qoy əməlli baxsınlar. Uşaqlar hər şeyi bilməlidirlər. Təbiətə həsrət, heyvana tamarzıdırlar. Bulaq suyu dillərinə dəyməyən, ayaqları şəhdə yuyunmayan uşaqların ürəyi təzələnərmə? Üzünə yağış çırpmayan, dodağını ayaz çatlatmayan, sifətini şaxta qovurmayan uşağın canı sağ olarmı» deyə nənə düşünürdü ki, Afaq dilləndi.

— Fəxri nənə, dəvənin balalarından danış.

— Dəvənin balasına köşək, iki yaşında olanda daylaq deyirlər. Üç yaşına adlayandan sonra nər-maya, lök-arvana, buğur-haçamaya, balxımaya-göyün olur.

Arazla Afaq nənələrini maraqla dinləyirdilər.

— Dəvə çox güclü heyvandır, — deyə nənə söhbətinə davam etdi. — Ən ağır yükləri götürüb uzaq səfərə aparır. Dəvənin boyu çox hündür olduğundan onu minmək və ya yükləmək üçün, əvvəlcə yerə yatırırdılar. Dəvə çox dözümlü olur, bir həftə ac-susuz yol gedə bilir. Dəvənin yunu ən qiymətli məhsuldur. Bundan toxunan şal, hazırlanan parça bahalı sayılır. Qədim zamanlarda uzaq ölkələr bir-biri ilə dəvə karvanları vasitəsi ilə ticarət edirmişlər. Başqa heyvanlara nisbətən dəvənin quyruğu gödək olur, heç vaxt uzanıb yerə dəymir.

Dəvə, bulaqdan uzaqlaşdı. Uşaqlar su içmək istəyəndə nənələri dedi:

— Əvvəlcə əl-üzünüzü yuyun, sonra için.

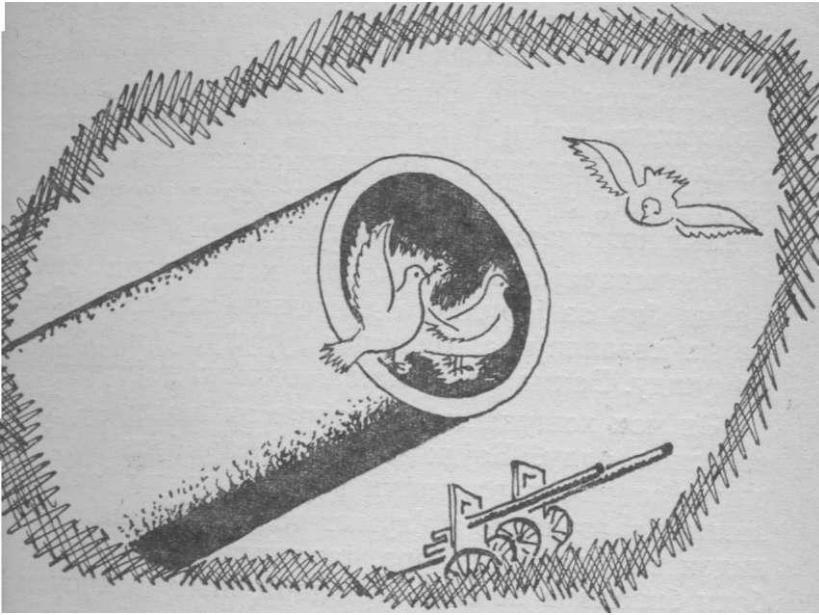
Uşaqlar əllərini suya vuranda diksindilər. Qayanın altından gələn su çox duru, olduqca soyuq, dedikcə dadlı idi. Onlar suyu doyunca, birnəfəsə içə bilmədilər. Dişləri göynədi. Ara verə-verə içdilər.

— Fəxri nənə, bizi gəzməyə apar da, — deyə Afaq mızıldayanda, Araz bacısının sözüne qüvvət verdi:

— Fəxri nənə, bu gün yaxşı gündür, gedək gəzməyə.

Nənə, nəticələrini sakitləşdirdi.

— Qayıdaq çadıra, nahar eləyək, sonra sizi baldırqanlı dərəyə aparacağam...

QUŞ YUVASI

(hekayə)

Atası yayda Vahidi Kırma aparmışdı. O, Qara dənizin sahilindəki görməli yerlərin hamısını oğluna göstərdi. «Aybədr» dağına çıxıb günün çıxmasına tamaşa eləyəndə Vahid sevindiyyindən elə qışqırdı ki, buraya gələnlərin diqqətindən yayınmadı.

Yuxarısı meşə, aşağısı dəniz olan yalta şəhərində gəzdiyi və gördüyü tarixi yerlər, abidələr barəsində yoldaşlarına danışmaq üçün Vahid arabir anasına da sual verir, qaranlıq nöqtələri aydınlaşdırırdı.

Baxçasaraydakı binaları gəzdikləri vaxt Vahid bir az yoruldu da vecinə almadı. Sarayın gözəlliyinə, binanın quruluşuna valeh olmuşdu, Baxmaqla, tamaşa etməklə doymurdu.

Ən çox xoşuna gələn qəhrəman şəhər — Sevastopol oldu. Böyük Vətən müharibəsi illərində sovet əsgərlərinin vuruşduqları yerlər haqqında ətraflı məlumat toplayan uşaq, yenidən tikilmiş şəhərə, yaraşığı, çoxmərtəbəli binalara və enli küçələrə, şəhərə xüsusi zinət verən yaşıllığa, çoxlu gəmi dayanmış dəniz vağzalına baxdıqca fikirləşib atasına cürbəcür suallar verirdi.

Elə ki, onları Panoramaya apardılar, Vahidin heyrətdən ağzı açıla qaldı. Dəyirmi binada düzəlmiş Panoramaya şəkil demək çətin idi. Elə bil əsil müharibə meydanı idi. Sənətkarlar elə məharətlə işləmişdilər ki, baxanlar güman edərdi ki, bu an şəkildəki adamlar tərpənəcək, müharibə qızıışacaq, qırğın başlanacaqdır.

Müharibənin nə demək olduğunu ata-anasından eşidən Vahid şəkildəki adamlara, hərbi texnikaya baxdıqca, yaralıları və ölüləri gördükcə qorxur, tükləri ürpəşirdi. Buradan tezliklə çıxmağa tələsirdi.

Binanın həyətidə də toplar, tanklar qoyulmuşdu. Uzunlüləli toplar düşmən qoşunlarının səflərini yarmaqda neçə yüz dəfə dolub-boşalmışdı. Zirehli tanklar faşist işğalçılarını Krım torpağından qovmaq üçün neçə yüz kərə oddan-alovdan köynək geymişdi...

Bələdçi bu toplar və tanklar barəsində məlumat verən zaman Vahidin gözü topun lüləsindəki quş yuvasına zilləndi. Top lüləsi — quş yuvası.

Müharibə illərində düşmən cəbhəsinə mərmə püskürən toplar sülh dövründə lülələrində quşlara yuva olub, pərəstkarlıq eləyirdi.

Vahid, quş yuvasını göstərəndə anası təəccübləndi. Tanklara da baxdılar. Onların da bir neçə yerində quşlar yuva tikmişdi. Ana quşlar balalarını yemləyib böyütmək, pərvazlandırmaq üçün arasıkəsilmədən topların və tankların üzərinə qonub yuvalarına girir, öz vəzifələrini davam etdirirdilər.

Panaramanın ətrafına toplaşmış yüzlərlə, minlərlə adamdan qorxub çəkinməyən quşlar bu adamların verdiyi çörək, tökdüyüdən və başqa yemlərlə balalarını doydururdular.

Dəstə Sevastopoldan yaltaya qayıdanda Vahid atasından xəbər aldı:

— Ata, topları müharibəyə aparanda quşların yuvasını uçuracaqlar?

Atası oğlunun üzünə mənalı-mənalı baxıb, toxtaq şəkildə dedi:

—Yox, bala, bu toplarla tankları daha yerlərindən tərpətməyəcəklər.

Anası isə ürəkdən gələn səslə əlavə elədi:

— Arzumuz budur ki, dünyanın hər yerində topların lülələrində, tankların zirehlərində, təyyarələrin qanadlarında quşlar yuva salsınlar.

Avtobus sürətlə gedir, yol qısalır, yalta yaxınlaşırdı. Top lülələrindəki quş yuvaları isə əsla Vahidin yadından çıxmır, gözlərindən uzaqlaşmırdı.

EYVAZIN YAZISI

(hekayə)

Müəllim şagirdlərə tapşırırdı ki, meyvə, tərəvəz, göyərtilər haqqında bildiklərini yazıb bazar ertəsi gətirsinlər. «İstəyirik məktəbin «Təbiət

guşəsi»ni zənginləşdirək» —dedi, Eyvaz evə fikirli gəldi. Anasına bir söz deməyib, paltarını dəyişdi. Taxtın üstündə uzanıb xəyala daldı...

Eyvaz kənddə doğulmuş, on bir yaşına qədər kənddə böyümüşdü. Seyrangahı meşələr, gəzdiyi güneylər, oynadığı bağlar olmuşdu,

Babası yaxşı təsərrüfatçılardan sayılırdı. Həyatində əkilib-becərdiyi göyərti, meyvə, tərəvəzlərin hamısı Eyvazın bu günkü kimi yadındadır. Nənəsi yaz girəndən payız çıxana kimi göyərti yığıb qurudar, müxtəlif xörək və bişmişləri pencərdən hazırlardı. Göyərtilər və pencərlər, bir-bir Eyvazın gözləri qabağından ötür, hərəsinin dadı indi də damağına dəyirdi.

Boş vaxtında kinoya getməyi xoşlayan Eyvaz bu gün sahilə çıxıb bir müddət gəzdi və xeyli fikirləşdi. Bağlarda hasilə gələn, meşələrdə yetişən meyvələri təkrar-təkrar xəyalından keçirdi. Cır meyvələrin bir neçəsini çətinliklə xatırladı. Göyərtilərin hamısı yadına düşdü. Pencərləri fikirləşəndə xəyal uzandı. Pencərlər çox, adları müxtəlif idi. Çox fikirləşməkdən bir şey çıxmaz. Oturub yazmaq, hamısını kağıza köçürmək lazımdır, yoxsa bəzilərini unuda bilərəm, deyərək evə qayıtdı.

O, adi siyahı tutmadı. Təkcə meyvələrin, tərəvəzlərin, göyərtilərin adını yazmaqla canını qurtarmadı. «Biz nələr yeyirik» sərlövhəli yazı birmil dəftərin dörd vərəqini tutmuşdu... Dörd saatdan artıq vaxt aparan yazını Eyvaz istirahət günü təkrar nəzərdən keçirib qəzetin arasına, sonra da portfelinə qoydu, Eyvaz yazmışdı:

«Babam kənddə yaşayır. Kolxozun bostançısıdır, həyatında də bağçası var. İlin bütün aylarında babamgildə meyvə, tərəvəz, göyərti olur. Bəzən təzə, bəzən qurudulmuş bu nemətlər mənim çox xoşuma gəlir. Nənəm hər il bizə cürbəcür mürəbbə və şoraba göndərir. Dörd- beş xırda torbanı quru göyərti və pencərlə doldurub gətirir. Mürəbbələrin və şorabaların hamısı babamgil yaşayan torpaqda əmələ gəlir.

Əvvəlcə bostandan başlayıram. Aylıq turpla, altı aylıq turp rəiginə və iriliyinə görə fərqlənir. Aylıq turp qırmızı, altı aylıq turp isə ağ olur. Kalış soğan göy vaxtı yeməlidir. Baş soğan çox qalır, yeməyə də yarayır, bişmişə

də. Kartofla kök il boyu işlənir. Təzəsi köhnəsinə qarışır. Babam kartofu ayrı, kökü başqa quyuda saxlayır. Bayramların hamısında sovqatımızı yollayır. Kələmlə pomidor ən çox əkilən və işlədiləndir. Təzəsi də kara gəlir, şorabası da yeməli olur. Kələm dolması ilə pomidor çiqırtması kimin xoşuna gəlməz? Badımcanla sarımsaq bir-birinə oxşamasa da bərk ayaqda dostlaşırlar. Badımcan şorabasına sarımsaq salınmasa nə dadı olar, nə də çox qalar. Badımcan dolmasının üstündən qarpız yemək babamın adətidir. Bostandakı bilərcin və sineyvaz adlandırılan qovunlara baxmaq üçün iki göz azlıq eləyir. Sarı şamamaların xoş ətri burnumdan getmir. Baldan şirin qovunla axtarma motal pendirini dura-dura yeməkdən nənəm həzz alırdı.

Göyertilərlə pencərlər barəsində yazmaqdan qabaq deməliyəm ki, kənddə olanda bunların hamısından dadmışam. Bəzilərini çiy-çiy, bəzilərini bişmiş, bəzilərini də xörək halında yemişəm.

Quzuqulağını, gicitkəni, quşquyruğunu, yemliyi, xaşxaşı, gündə neçə dəfə yemişəm. Quzuqulağı ilə gicitkəni bir-birinə qatıb üstünə duz səpir, sonra ovcumda ovub yuxanın arasına qoyub yeyirdim. Quzuqulağı ilə gicitkəndən əla kətə, ləzzətli kükü də bişirmişdik. Unlucadan, nanədən, yarpızdan hazırlanmış qatıqlı aşla dovğanı hər kəs yeməyibsə, ağzının ləzzəti yoxdur. Şomu, qırxbuğum gətə üçün yararlıdır. Üstünə camış qatığı töküb yuxa ilə yeyəndə dadından doymaq olmur. Kəklikotu qurutmayan arvadı kənddə lağa qoyurlar. Ağartılı xörəklərin və qaşiq bişmişlərinin hamısına nənəm qurutduğu kəklikotundan səpib süfrəyə qoyanda otağımızı ətir bürüyürdü. Əməköməci ilə qoyunqulağı babamgilin həyətlərində bitərdi. Qazayağı yoncalıqlarda olardı. Hər üçünü nənəm döşlüyünə yığıb gətirər, yuyub qazana basar, qaynadandan sonra sıxar, qovurub bizə verəndə deyərdi:

— Bala, hər tikənin bir düşəri olur. Nə versəm yeyin.

«Qara su »adlanan bulaqda bitən qıjı qışda da, yazda da gömgöy olur. Süfrələrə yaraşiq verən bu pencəri babam pendirlə çörəyin arasına qoyub iştaha ilə yeyəndə kənardan baxanların xoşuna gələrdi. Yayda babam tez-tez

mənə cacıq kətirər, nə cür soyulub yeyilməsini də öyrədərdi. Tər vaxtı yediyim cacığın xırtıl- tısı hələ də yadımdadır.

Babamın qoruduğu bostanda lobya, maş, gülül, noxud, mərcimək də hasilə gəlir.

Kolxozun buzovunu otardığım vaxt göbələk də yığdım, donbalan da. Göbələk yazda da olur, payızda da. Donbalan bəzən hər il olur, birdən də üç il dalbadal bitmir. İkisi də yeməlidir. Ələlxüsus qovurub üstünə yumurta çırpandan sonra...

Babamın həyətinə yerəlməsi da bitir, günəbaxan da, qarğıdalı da. Qarğıdalı ilə günəbaxan yayda bitir. «yerəlməsinin üstünə qırov düşməsə başını kəsməzlər», — deyə babam payızın axırlarında şiv qalxmış budaqları kəsər, bir həftə sonra qazıb yerəlmələrini çıxarar, uşaqların hərəsinə birini «nübar eləyin»—deyə verər, qalanını quyuya töküb qış üçün saxlardı. Alma dadı verən bu bitki həm kökü, bir az da çuğunduru xatırladır.

Babamın bağçasındakı ağacların hamısını tanıyıram. Kəndimizin qabağından axan çaydan adlayıb bir az yuxarı qalxandan sonra qalın meşəyə girirsən. Ağaclar var ki, başına baxanda papağın düşür.

Bağçamızdakı meyvələrin hamısına babam peyvənd, meşədə bitənlərə cır deyərdi. Peyvəndlər iri, dadlı, çırlar kiçik, turş olur.

Bağçamızdakı almalar cürbəcürdür. Orasını da deyim ki, babamgilin kəndi meyvəçiliklə məşğul olmur. O səbəbdən meyvələrin növü barədə məlumatım azdır.

Qızılarmudla sarıgilas, iri gilənarla peyvənd zoğal, gülöyşə narla kəhrəba heyva həyətin zinətidir, Başqa ağaclara atlanmış qaraşirə, keçimcəyi, hazarı üzümü ilə xurma əzgildən ayrıldığı illəri ömrümdən saymıram. Sarı, qırmızı, göy alçalar, yetişdikcə rəngi dəyişən gavalılar, kətan-kətan cövüzlər, nazıqabıq findıqlar, odun üstünə atanda bağirtısı uzaqdan eşidilən şabalıdlar indi də yadıma düşəndə mənə ləzzət verir.

Şah tut, qara tut, bidanə tut, xar tut! Hərəsinin dadı başqa, rəngi özgədir. Meşələrin hörmətli qonağı sayılan, qaragöz böyürtkənlər, qırmızıyanaq

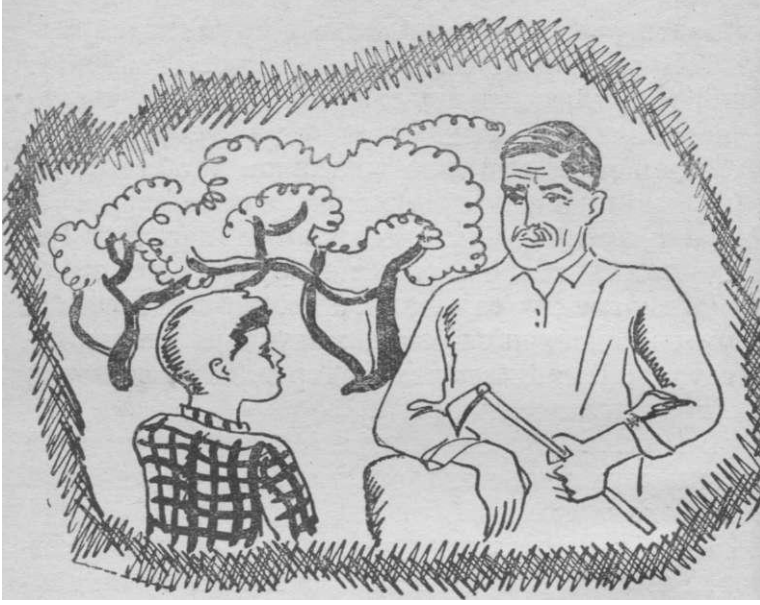
çiyələklər, moruqlar, xallı qarağatlar, yemişənlər nə qədər dadlı, ləzzətli və yaraşılı olurlar.

Babamın xüsusi otaqda yetişdirdiyi sarı limon, portağal, mandarinlər! Sizdən yana həm nigaranam, həm də bərk qəribsəmişəm.

Güneylərdə qızaran mərməriklər, həmərsinlər! Tamarzı qalmaqdan təngə gəlib, bu il özümü yanınıza salacağam!..

Meyvələr, tərəvəzlər, göyərtilər barədə bildiklərim bu qədərdir. Yaxşı olar ki, yay tətili vaxtında hər bir şagird bacardığı qədər nümunə gətirib təbiət guşəsinə qoysun».

Müəllim Eyvazın yazısını oxuyandan sonra divar qəzetinin növbəti nömrəsində çap etdirdi. Şəklini isə yazının böyrünə yapışdırdı.

ÖZÜ ÜÇÜN YONAN KƏRKİ

(Nağıl)

Biri vardı, biri yoxdu, bir xarrat və onun usta alətləri vardı. Xarrat alətlərin, alətlər də xarratın dilini çox gözəl bilirdi. Ustanın alətlərsiz, alətlərin də ustasız iş görmək əllərindən gəlmirdi. Onlar həmişə birlikdə evdən çıxıb işləməyə gedər, təzə tikilmiş binalara qapı-pəncərə düzəldib salar, taxta yonub döşəmə, tavan düzəldərdilər.

Bir gün yenə xarrat öz alətlərini: mişarını, baltasını, dəhrəsini, zubulunu, guppununu, çəkicini, kəlbətinini, iskənəsini, yiyəsini, burğusunu, törpüsünü, rəndəsini, kərgisini götürüb yola düşdü. O, dülgər dostlarını da səsleyib, bir evin qapı-pəncərəsini, döşəmə- tavanını düzəltməyə gəldi.

Xarrat hər bir aləti lazımi yerinə qoydu.

Həyətin yuxarı tərəfindəki taxtalara söykədilmiş mişar, iti iri dişlərini elə şax tutmuşdu ki, görəndə deyərdi, bu dəqiqə iki adam gəlib onu götürəcək, hərəsi bir tərəfindən yapışaraq yoğun tirin üstünə qoyub kəsməyə başlayacaq. Çox çəkmədən tir iki, üç, bəlkə də çox hissələrə bölünəcəkdir.

Bir azdan mişarın ağzından çıxan kəpək hər iki tərəfə tökülməyə başladı.

Bəzi tirlərin ortasında düyün olanda ustalar zubula əl atır, balta ilə yer açır, zubulu qoyur, guppunla bir neçə dəfə vurur, tir parçalanırdı.

Ağac saplı dəhrənin əyri burnu ilə iti ağızı həmahəng deyildi. O, taxtaların nazik və lüzumsuz yerlərini kəsib yerə tökməkdən həzz alırdı.

Çəkiclə kəlbətin bir yerdə işlədikləri üçün dost görünürdülər. Əsil həqiqətdə isə belə deyildi. Çəkicin vurduğu ağır zərbələrin bir çoxunu kəlbətin dəf edir, daha doğrusu, ağırlığı öz üzərinə götürürdü. Çəkicin vurduğu kiçik mismarları çəkib çıxarmaq üçün kəlbətin neçə dəfə ağızını açıb yummalı, dişlərini bir-birinə qıcamalı, dodaqlarını sıxmalı idi.

Eybini göstərən, səhvini deyən, nöqsanını düzəldən kəlbətin çəkil üçün dost yox, bir rəqib idi. Alətlərin arasındakı çəkişməni duyan usta həmişə çəkici sağ, kəlbətini sol böyründə qoyub özü ortada dayanardı ki, mərəkə qopanda harayçılıq eləsin.

Çəkiclə kəlbətin bir-birinin kəsirini düzəltdiyi kimi yiyə ilə iskanə də səmimi yoldaşlıq edir, bir-birinə kömək dururdu. Pəncərələrə tutacaq, qapılara kilid salmaq üçün deşik açan iskanə korşalanda yiyə tez özünü yetirib dostunun ağızına sürtülürdü: onu ovxalayıb itiləyir, isganə rəvan işləyir, heç bir çətinliyə rast gəlmirdi. Ancaq qalın taxtalardan, nazik taxta divarlardan deşik açıb məftil keçirmək iskanənin hünəri deyil. Bu işdə burğunun nə əvəzi var, nə də misli bərabəri tapılar. Əyri sapından yapışıb hərlədikcə, polad ağız taxtaları ovur, işlədikcə, sanki siçan quru çörək xırtıldadırdı.

Törpünün buraxdığı səhvi rəndə düzəldəndə narazılıq dərhal hiss olunmur. Vay o gündən ki, törpünün ikidüyümləri nazik dişli üzü də hamarlaya bilmədikdə, rəndə özünü yetirir, taxtanı elə hamarlayır, elə düzəldir ki, baxmağa iki göz azlıq eləyir.

Rəndənin işindən razı qalan xarrat heç bir vaxt törpünü gözdən salmırdı. Çəkiclə kəlbətinin arasında dayanan dülgər harayçılığa hazırlandığı halda rəndə ilə törpünü yan-yana qoyan xarrat, alətlərini əlləri ilə oxşayıb deyirdi:

— Yaxşı ustanın üzünü ağ, başını uca eləyən tutarlı alətləridir. Rəndə ilə törpüyə fərq qoyan, ögey-doğmalığ eləyən usta, işinin öhdəsindən gələ bilməz.

Usta üçün alətin hamısı əzizdir. Hər biri öz yerində əvəzsizdir.

Dülgərlərdən birisi bıçqı ilə kəsir, digəri kərki ilə yonurdu. Bayaقدan bəri ustaların işini seyr edən ev sahibinin oğlunu ən çox maraqlandıran və düşündürən, mişarla kərki oldu.

Kəsilmiş taxtanın altına yarma irilikdə kəpək tökülürdü. Kərkinin yonduğu ağacdən, çoxlu nazik qamqalaq qalxırdı. Qamqalaqların hamısı kərkinin qabağına toplanırdı.

Dülgərlərlə xarratlar iş görəndə alətlərin hamısı uzaqlara əl-qol atıb geniş meydan götürdükləri halda nə səbəbə kərki həmişə öz qabağına yonurdu?

Kərki mişarın yanında çox kiçik idi. Balta ilə dəhrənin işini görməyə aciz idi. Rəndə ilə törpüyə çata bilməzdi. Çəkiclə kəlbətin ondan az və faydalı iş görmürdü. İskənə ilə yiyə, zutul ilə guppunun gördüyü işi nəhy etmək çətin idi.

— Nə üçün kərki həmişə öz qabağına yonur? — deyə ev sahibinin məktəbli oğlu dülgərə yaxınlaşıb soruşdu.

Dülgər belini düzəldib, alnının tərini silə-silə xəbər aldı:

Məni imtahana çəkirsən, yoxsa özünü bilməməzliyə qoymusan?

Məktəbli sualı ciddi şəkildə təkrar eləyəndə usta cavab verdi:

— Bu sualı gərək kərkinə icad eləyən ustaya verək.

Məktəbli cavabdan razı qalmadı. Usta qulağının dalına qoyduğu balaca karandaşı götürüb bıçqılayacağı taxtanın üzərində bir neçə cızıq çəkdi.

Məktəbli xarrata üz tutub bir də sual verəndə xarrat əlindəki rəndəni yerə qoyub yanındakı kürsüdə əyləşdi. Çəşməyini çıxarıb sildi. Sağ əli ilə cod saçına tumar çəkib qəlyanını yandırdı, dərin qullab vurub cavab verdi:

— Kərki öz qabağına yonmağı bəzi insanlardan öyrənib. Həmişə öz qabağına yonmağa adət eləmiş bəzi adamlar kərkinə icad eləyəndə özlərinə oxşadıblar.

Cavab məktəblini narahat elədi, xarrat onun könlünü açdı:

— Kərki kimi öz qabağına yonan adamların ömrü güney qarının misalındadır. Belələrinə törpü çəkmək, rəndələyib düzəltmək hamının işidir.

AŞPAZ VƏ ŞAH

(Nağıl)

Sizə haradan xəbər verim dəmir qapı Dərbənddən. Gülablı aşiq Valeh sazı çiyinə salıb Zərnıyarla görüşmək üçün yola düşən gündən yüz əlli il qabaq ölkənin hökmdarı paltarını dəyişib şəhərləri gəzir, kəndlərə baş çəkir, camaatın necə güzəran keçirdiyini yoxlayırdı.

Camaatın isə günü qara, üzü danlaqlı, başı qapazlı idi. Mollalar bəylərin dediyinə bəraət qazandırır, seyidlər ərbablara başına and içir, darğaların evində qonaq qalırdılar. Divanla din əlbir olub, bütün günü tər axıdıb iş görənlər zəhmət adamlarının gününü qara edirdi.

Şəhərlərin küçələri boş, kəndlərin arası səssiz idi. Bəzi şəhərlərin ucqarlarında bir yerə yığılıb dərdləşmək, ürəklərini boşaltmaq, bir-birinə sirr açıb məsləhət almaq məqsədi ilə kiçik dükənlər düzəlmişdi. Bu cür dükənlərdən biri də Dərbənd qalasında idi. Təzə açılmasına baxmayaraq dükən tezliklə şöhrət qazandı. Danışdırlar ki, bunun iki səbəbi var imiş: birisi bu imiş ki, müştəri nə vaxt gəlsəymiş təzə qoyun ətindən, ya da ki, təzə balıqdan kabab yeyərmiş. İkincisi isə aşpazın duzlu söhbəti, tarixi rəvayətləri maraqla danışması imiş. Hər dəfə söhbətin axırında «Səbir elə,

bir gün gələr, hər bir işin düzələr» sözlərini deməsi müştərilərin sayını gündən-günə artırır, aşpazın şöhrətini qat-qat çoxaldırmış.

Aşpazın adı Əməl idi. Yaşı əlliyə çatırdı. Övladı yox idi. İyirmi beş ildən artıq bir yerdə yaşayıb ömür sürdüyü arvadını Xeyri çağırırdılar. Əməl, xoruzun ilk banı evdən çıxıb gecənin bir şəri keçənə qədər dükanda işlər, söhbət edərdi. Evə qayıdanda görərdi ki, arvadı oturub onu gözləyir.

Əməl salam verib evə keçər, Xeyridən hal-əhval tutardı. Xeyri mis aftafadan su tökər, əri yuyunardı. Ər-arvad şirin-şirin yeyib-içər, axşamı gecə edər, səhər dan söküləndə isə Əməl dükana gedərdi. Qapıdan çıxanda isə deyərdi:

— Xeyri! Səbir elə, bir gün gələr, hər bir işin düzələr.

Günlərin birində hökmdar şəhərə girib evləri gəzməyə başladı. Yazın ortası idi. Hökmdarla adamları, bələdçilər Əməlin həyətinə girəndə gördülər ki, cavan bir arvad həyətin ortasında oturub. Sağ böyründə bir parça quru təndir çörəyi, sol yanında balaca saxsı kuzəsi, qabaq tərəfdə əl ağacı ilə şallaq, elə bir arvada gözətçilik eləyir.

Hökmdar salam verəndə arvad ayağa durub təzim elədi. Hökmdar sual-cavaba başladı:

— Adın?

— Xeyri.

— Kimin külfətisən?

— Əməlin.

— Ərin nə iş görür?

— Aşpazlıq eləyir.

— Harada?

— Şəhərin qırağındakı dükanda.

— Nə üçün isti günün altında oturmusan?

— Ərim bütün günü manqalın qabağında istiyə yanır.

— Quru çörək nə üçündür?

— Ərimin dilinə yumşaq çörək dəymir.

— Kuzəni niyə günün altına qoymusan?

— Ərim dükanda sərin suya tamarzıdır.

— Ağacla şallaq bura niyə qoyulub?

— Kişi işdən qayıdanda mənə acığı tutsa ağac axtarınca hirsı soyuyar, mən günaha bataram. Ağacı hazır qoymuşam ki, dərhal götürsün. Ağacla döyəndən sonra ürəyi soyumasa, qoy şallağı qapıb ürəyini soyutsun.

Xeyrinin dediklərindən razı qalan hökmdar birbaş Əməlin dükanına yollandı.

Hökmdarla adamları ikibir-üçbir düxana girib oturdular. Əməl erkək ətinin səkil tikələrini şişlərə çəkib manqaldakı qırmızı közün üstünə düzmüş, kababın tüstüsü hərdəm otağa dolur, qoxusu acların iştahasını daha da artırırdı. Aşpaz əlindəki nazik enli taxta ilə manqalı yelləyir, ürəkdən gələn səslə deyirdi:

— Səbir elə, bir gün gələr, hər bir işin düzələr...

Aşpaz Əməl hazır kababı çəkib müştərilərin qabağına qoyandan sonra hökmdar, vəzir, vəkil əyləşmiş stola yaxınlaşıb müraciət elədi:

— Nə buyurursunuz?

Hökmdar qoyun ətindən altı şiş kabab çəkməyi tapşırıb, vəzirdən xəbər aldı:

— Kababçıdan əqlin nə kəsir?

Vəzir duruxa-duruxa cavab verdi:

— Gözümə şübhəli dəyir, qurban.

Hökmdar qəti fikrini söylədi:

— Adını Əməl qoymuş bu adamın bütün vücudu əməldir. Buna kələk qurub dediklərinə yoxlayacağam. Necə yəni «Səbir elə, bir gün gələr, hər bir işin düzələr?» Hansı iş? Kimin işi düzələr? İş düzəldən mən, kababçı kimə arxayındır ki, bu cür danışır?

Vəzirlə vəkil kababdan razı qaldılar. Hökmdar isə Əmələ dedi:

—Pulumuz yoxdur. — O, sol əlinin çeçələ barmağındakı qızıl üzüyü çıxarıb aşpaza verdi. — Sabah yox, biri gün pulunu gətirib verərik, üzüyü geri alarıq...

Əməl heç nə deməyib üzüyü aldı, küncə qoyulmuş ağız açıq dəxilə atdı. Tanımadığı müştərilərə təzim eləyib dükandan çıxdı. Aşpaz manqalın yanına getdi.

Vəzirlə vəkil müştərilərin nəzərini cəlb eləyib ağır-ağır yeriyəndə hökmdar üzüyü dəxildən götürüb cibinə qoydu.

Şəhərdən çıxıb çayın qırağına gəldilər. Hökmdar üzüyü vəzirlə vəkilə göstərib çaya tulladı və gülə-gülə dedi:

— Gözlə ki, gözləyəsən, ay aşpaz, görək bir gün gələcəkmi, işin düzələcəkmi?

Əməl isə bütün günü diz qatlamadan, nəfəs almadan kabab bişirib müştərilərə verir, aldığı pulları hesablamadan dəxilə tullayırdı.

Aradan bir gün ötdü. Əməl evə bikef qayıtdı. Qanı qara idi. Çox fikirli və dalğın idi.

Xeyri ərinə bu qədər fikirli, bu qədər qəmli görməmişdi. Səbəbini soruşanda Əməl dedi:

— Dünən üç adam kabab yedi, pulları olmadığından bir qızıl üzük girov qoyub getdilər. Sabah pulu gətirib üzüyü istəyəcəklər. Üzüyü dəxilə atmışdım, yoxdur. Hər yeri ələk-vələk elədim tapılmadı, heç bilmirəm nə cavab verəcəyəm.

Xeyri bir müddət dinib-danışmadı, birdən ərinə üz tutub:

— Səhər satıcıdan bir balıq almışdım, qarnını yaranda bir üzük çıxdı. Bəlkə onu verəsən?

— Haradadır üzük, gətir görüm?

— Xeyri üzüyü Əmələ göstərdi. Kişi diqqətlə baxdı. Eynən həmin üzüyə oxşayırdı.

Gün çeşt yerinə qalxanda hökmdar adamları ilə birlikdə dükana girib salam verdi. Pulu Əmələ uzadıb üzüyü istəyəndə, aşpaz qorxa-qorxa qızıl

üzüyü hökmdara verdi. Vəzirlə vəkil gözlərinə inanmadılar. Hökmdara elə gəldi ki, onu əfsunladılar. Dəfələrlə üzüyü o tərəf-bu tərəfə çevirib baxdı, özününküydü!

Hökmdar ondan soruşdu:

— Məni bu sirdən agah elə görüm sən kimsən? Çaya atılmış üzüyü necə tapmısan?

Əməl tələsdiyindən sualı cavabsız qoymaq istəyəndə vəzir dilləndi:

— Qarşında dayanıb səninlə danışan ölkənin hökmdarıdır, aşpaz! Cavab ver!

Əməl, tez təzim edib sözə başladı:

— Qibleyi-aləm sağ olsun! Qəziyyəmə uzun hekayətim niskilli olsa da artıq danışib başınızı ağrıtmayacağam...

Hökmdar, vəzir, vəkil qulaq asır, Əməl davam edirdi:

— Altıaylığında anam meşədə vəfat eləyib. Məni canavar əmizdirib saxlayıb. Beş yaşım tamam olanda mahir bir ovçu canavarı öldürüb, mənim əl-ayağımı bağlayıb evinə aparıb, bir neçə il məni heç yerə buraxmayıb, nəhayət, insan kimi danışmağı, davranmağı öyrədib. Sonra da sənət sahibi edib, Xeyri adlı qızını mənə verib. Ömrünün axırına qədər mənə böyüklük edib, yol göstərirdi.

Hökmdar Əməli dayandıraraq sual elədi:

— Qayınatanın əsil sənəti nə idi?

— Cavanlığında ovçuluq edirdi, atdığı yayınmaz, oxu havayı getməzdi. Özünün dediyinə görə iyirmi beş yaşına qədər seyrəngahı meşələr, gəzdiyi dağlar olub, elə ki, kişi həddinə düşüb ox-yayını dirəkdən asıb, dəbilqəsini yükə qoyub. Qayınatam dönə-dönə deyirdi:

— Əməl, oğlum, dünyada insan ürəyinə sevinc doldurmaqdan gözəl şey yoxdur.

Müsahiblərinin diqqətlə qulaq asdıqlarını görüb, Əməl davam elədi:

— Qayınatam öləndə mənə vəsiyyəət elədi ki, oğlum, həmişə inamla, etiqadla yaşa! Bu dünyada inamsız yaşayan insanlarla kəvən kolunun

təfavütü yoxdur. Etiqadsız ömür sürən adamlar meşələrdə boğuşan çanavarların fərqi nədir? Həmişə sidqini düz saxla. İnan ki, bir gün gələr, hər bir işin düzələr...

Söhbət bura çatanda hökmdar özünü saxlaya bilməyib dedi:

— Rəiyyətlərin işini düzəldən mənəm. Şəhərlərdə, kəndlərdə yaşayanları dolandıran mənəm. Bu ölkədə məndən böyük, məndən güclü qüvvə yoxdur.

Əməl başını bulayıb narazılığını bildirdi:

— Qibleyi-aləm! Səhviniz var demirəm, ancaq yanılırsınız.

— Necə?!

— Hökmdarların fərmanından güclü hər bir şəxsin inamıdır. Vəzir-vəkillərin qorxusundan qüvvətli insanların etiqadıdır.

Hökmdar sual elədi:

— De görüm, sənin inamın nəyədir? Etiqadın kimədir?

— Hökmdar sağ olsun. İnamım, bax, bu qollarıma, halal zəhmətimə, etiqadım arvadım Xeyriyədir. Nə qədər ki, canım sağdır, çalışıram, inanıram ki, hamı mənə hörmət eləyəcək. Nə qədər ki, vəfalı, sədaqətli Xeyri sağdır, həmişə işim avand olaçaq, bütün çətin işlərim düzələcəkdir.

Hökmdar bir kisə qızıl verib, Əmələ təklif elədi:

— Arvadını da götür, sarayıma gedək, ömrünün axırına kimi sərvinaz həyat sür.

Əməl razılıq verməyib qızılı qaytardı.

— Qoltuğa qısılanların axırı quru çöp misalındadır, şahım. Nə qədər ki, gözlərim görür, qıçlarım hərəkət eləyir, sənətimdə çalışacağam.

Hökmdar atlandı, adamları ilə bərabər şəhərdən çıxdı. Yol uzunluğunu fikirləşir, camaatla rəftarından peşman olur, Əməlin dediklərindən nəticə çıxarmaq üçün vəzirlə vəkilə göstəriş verirdi.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Arzunun paltarları	3
Bir cüt ulduz.....	7
Oğru pişik.....	12
Fərhad bağçaya gedir	19
Səlimin oyuncaqları.....	24
Həftə	30
Çil toyuğun cücələri.....	35
Nənənin söhbəti	42
Quş yuvası	49
Eyvazın yazısı	53
Özü üçün yonan kərki	60
Aşpaz və şah	66

Əli Qara oğlu Vəliyev

BİR CÜT ULDUZ

Redaktoru S. Mammədova. Bədii redaktoru Y. Ağayeva. Texniki redaktoru

A. Axundov. Korrektorları V. Həsənov, A. Məlikzadə

Yığılmağa verilmiş 28/II-1967-ci il. Çapa imzalanmış 30/VIII-1967-ci il.

FQ 20317. Kağız formatı 70x108. Çap v. 3,25. Uçot nəşr. v. 2,5. Sifariş 516. Tirajı
13000. Qiyməti 9 qəp.

Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti yanında Mətbuat Komitəsi .

“Gənclik” Nəşriyyatı Bakı. Hüsü Hacıyev küçəsi, 4.

26 Bakı Komissarı adına mətbəə. Bakı Əli Bayramov küçəsi, 3.